

บทวิพากษ์หนังสือเรื่อง “ศรัทธา”

พระมหาภูมิพัฒน์ ญาณวุฑฺโฒ

Phramaha Phumiphat Yanawuttho

พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Doctor of Buddhism (Buddhist Studies) Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Email: rinnano37@gmail.com

ความศรัทธา เป็นสิ่งที่คนทั่วไปมักคุ้นเคยกับคำว่า “ความเชื่อ” และชวนให้นึกถึงเรื่องคำสอนของศาสนาจนเป็นอันดับแรก ในความหมายอื่น เช่น เชื่อว่าถ้าทำอย่างนี้แล้วไม่ถูกติเตียนเป็นความดี เชื่อว่าทำตามคำผู้ใหญ่อสอนแล้วจะดี หรือเชื่อว่ามิผีมีพลังงานที่มองไม่เห็นและมีอำนาจที่จะดลบันดาลให้ตามที่ปรารถนาได้ เป็นต้น ทำให้มีความเข้าใจกันว่าศรัทธาหรือความเชื่อนั้นเป็นเรื่องที่มีความสำคัญน้อย เพราะเป็นที่ทราบกันทั่วไปถึงความหมายของคำว่าศรัทธา แต่กระนั้นจะมีสักกี่คนที่ตั้งข้อสงสัยที่น่าสังเกตว่าแล้วความเชื่อนั้นมีจุดหมายปลายทางไปสู่อะไร และสามารถให้ผลอย่างไรต่อชีวิตของคนเราได้บ้าง นอกจากเป็นแค่เรื่องของความเชื่อ ข้อสงสัยนี้ได้มีคำอธิบายเสนอไว้ในหนังสือเรื่อง “ศรัทธา” เล่มนี้ที่น่าสนใจ

ชื่อหนังสือ : ศรัทธา

ผู้เขียน : พุทธทาสภิกขุ

ISBN : ๙๗๘-๖๑๖-๗๕๗๔-๕๗-๘

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ธันวาคม ๒๕๖๐

จัดพิมพ์โดย : มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

พิมพ์ที่ : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด

หนังสือเรื่องศรัทธาเล่มนี้เป็นการถอดความจากการบรรยายธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุ เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๖๓ พิมพ์ครั้งที่ ๑ มีความยาวจำนวน ๕๖ หน้ารวมปก พิมพ์โดยมูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ.๒๕๖๐ ที่บริษัท พิมพ์ดี จำกัด กล่าวถึงเนื้อหาหลักคือศรัทธาเป็นเหตุที่ทำให้เกิดความสุขแท้ในวาระดิถีขึ้นปีใหม่ โดยมีการแบ่งเนื้อหาในเล่มจำนวนทั้งหมด ๑๐ ตอน คือ ๑) ความสุขลม ๆ แล้ง ๆ ๒) ศรัทธานี้จำเป็นสำหรับสิ่งที่มีชีวิต ๓) มีศรัทธาอย่างถูกต้อง ๔) จิตที่ว่างจากกิเลสมันก็มีศรัทธาสมบูรณ์ ๕) ถ้าความรู้มันถูกต้อง ศรัทธามันถูกต้อง ๖) ความกลัวนั้นจะถูกจัดไปได้ ด้วยสิ่งที่เรียกว่าศรัทธา ๗) สิ่งซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา ๘) ศรัทธา เป็นเครื่องรวบรวมมาซึ่งเสบียงสำหรับผู้เดินทาง ๙) ศรัทธาในสิ่งใด เราจะต้องรู้จักสิ่งนั้นก่อนเสมอไป ๑๐) ชักพอกความรู้ของตนให้ถูก เพื่อให้

ผู้ที่ได้รับฟังการบรรยายในครั้งนั้นได้ประโยชน์คือการทำความเข้าใจต่อความเชื่อเสียใหม่ และเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตให้ก้าวหน้าไปในทางที่ต้งามต้อนรับปีใหม่ที่กำลังจะมาถึงในปี พ.ศ.๒๕๒๔

เนื้อหา

เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ได้อธิบายถึงความศรัทธาหรือความเชื่อตั้งแต่จุดเริ่มต้นไปจนถึงการพัฒนาความเชื่อโดยเริ่มตั้งแต่วัยเด็กไปจนถึงวัยชรา โดยให้ผู้อ่านได้สังเกตถึงสิ่งที่ปรากฏอยู่รอบตัวว่ามีส่วนทำให้เกิดความเชื่อได้อย่างไรบ้าง กล่าวเนื้อหาเป็นลำดับมีทั้งหมด ๑๐ ตอน ได้แก่

- ๑) ความสุขลม ๆ แล้ง ๆ
 - ๒) ศรัทธานี้จำเป็นสำหรับสิ่งที่มีชีวิต
 - ๓) มีศรัทธาอย่างถูกต้อง
 - ๔) จิตที่ว่างจากกิเลสมันก็มีศรัทธาสมบูรณ์
 - ๕) ถ้าความรู้นั้นถูกต้อง ศรัทธามันถูกต้อง
 - ๖) ความกล้านั้นจะถูกขจัดไปได้ ด้วยสิ่งที่เรียกว่าศรัทธา
 - ๗) สิ่งซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา
 - ๘) ศรัทธา เป็นเครื่องรวบรวมมาซึ่งเสบียงสำหรับผู้เดินทาง
 - ๙) ศรัทธาในสิ่งใด เราจะต้องรู้จักสิ่งนั้นก่อนเสมอไป
 - ๑๐) ซักฟอกความรู้ของตนให้ถูก
- มีรายละเอียดเนื้อหาดังต่อไปนี้

๑) ความสุขลม ๆ แล้ง ๆ

ในตอนหนึ่งนี่เป็นการเกริ่นนำก่อนจะเข้าสู่เนื้อหาหลักโดยผู้บรรยายคือท่านพุทธทาสได้ตั้งข้อสังเกตว่าในช่วงเทศกาลวันขึ้นปีใหม่จะมีการอวยพรมีการละเล่นที่บันเทิงต่าง ๆ ซึ่งทำให้เกิดความสุขนั้นเป็นความสุขที่มีลักษณะแห่งแล้ง เป็นความสุขที่ไม่แท้จริง เพราะว่าคนในโลกยังคงมีความสุขที่নাละอายกว่าสัตว์เดรัจฉาน เช่น สุนัข แมว ทั้งที่ประกาศตนว่าเป็นพุทธบริษัทเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า แต่ก็ยังคงมีโรคเบียดเบียนอยู่เป็นนิจ เช่น มีอาการปวดหัว นอนไม่หลับ เครียดเป็นโรคประสาท ยังต้องพึ่งยารักษาอาการปวดหัว อาการนอนไม่หลับ ซึ่งอาการเหล่านี้ไม่มีปรากฏในสัตว์เดรัจฉาน ดังนั้นพุทธบริษัทจึงควรทำความเข้าใจพิจารณาในเรื่องสิ่งที่ทำให้เกิดความสุขที่แท้จริงเสียใหม่ว่าเกิดขึ้นจากอะไร และเราจะทำสิ่งนั้นให้ถูกต้องได้อย่างไรบ้างจึงจะเกิดความสุขที่แท้จริง

๒) ศรัทธานี้จำเป็นสำหรับสิ่งที่มีชีวิต

ในตอนนี้นำเนื้อหาถึงต้นเหตุของความสุขว่ามาจากความศรัทธา สิ่งมีชีวิตทั้งหลายจะดำรงชีวิตอยู่ด้วยดีก็เพราะความศรัทธา ดังนั้นจึงไม่ควรเห็นว่าเรื่องความศรัทธาเป็นเรื่องเล็กน้อยที่ไม่จำเป็นต้องทำความเข้าใจอะไรมากมาย ความศรัทธาที่ปรากฏอยู่มากมายนั้นไม่ใช่ศรัทธาที่แท้จริงเพราะไม่ทำให้เกิด

ความสุข เป็นเพียงศรัทธาแบบปลอม ๆ เท่านั้น ศรัทธาที่แท้จริงจะต้องได้ผลคือความสุข ผู้ที่ศรัทธาแล้วมีความสุขเป็นสำคัญ ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ ในความหมายที่กว้างออกไปอาจหมายถึงความแน่ใจ มั่นใจ ไว้วางใจ เลื่อมใส และความภักดี

โดยสรุปแบบสั้น ๆ ความศรัทธาคือการเชื่ออย่างแน่วในสิ่งที่ตนเองยึดเอาเป็นที่พึ่ง สำหรับชาวพุทธก็หมายถึงการเชื่อในพระพุทธเจ้าว่าตรัสรู้และยึดเอาเป็นที่พึ่งได้ ตัวอย่างของความสำคัญของความศรัทธาว่านำมาซึ่งความสุขได้อย่างไร ท่านยกตัวอย่างบ้านที่อยู่อาศัยว่าหากเจ้าบ้านจะเข้านอนแล้วไม่แน่ใจว่าประตูบ้านลงกลอนแล้วหรือยัง หรือว่ากลอนประตูนั้นแน่นหนาพอที่จะกันคนไม่ให้เข้ามาในบ้านตอนกลางคืนได้หรือไม่ เจ้าบ้านก็ย่อมเดือดร้อนใจจนกระสับกระส่ายนอนไม่หลับ เมื่อนอนไม่หลับก็มีความสุขและทำให้เกิดเป็นโรคจิตกังวลจนเป็นโรคประสาทได้ ตราบเมื่อเจ้าบ้านนั้นมีความมั่นใจว่าประตูบ้านนั้นมั่นคงแข็งแรงพอที่จะทำให้ตนปลอดภัยในยามหลับลงได้แล้ว ก็เข้านอนได้อย่างสบายใจมีความสุขเพราะมั่นใจในความมั่นคงของประตูบ้าน

ชีวิตที่ไม่มีความแน่ใจในสิ่งที่ตนเชื่อถือก็จะทำให้เกิดความหวาดผวา คนที่ใช้ชีวิตเป็นปกติได้ก็เพราะมีความแน่ใจในสิ่งที่ตนถือเอาเป็นที่พึ่ง เช่น มีเพื่อน มีทรัพย์ ทำให้เกิดความมั่นใจในการใช้ชีวิตต่อไปได้ ดังนั้น ถ้าหากไม่มีความเชื่อความไว้วางใจในสิ่งที่จะทำให้เกิดความปลอดภัยแก่เราได้แล้วก็จะทำให้ชีวิตไม่เป็นปกติสุขจนอาจถึงแก่ความตายได้ทีเดียว

๓) มีศรัทธาอย่างถูกต้อง

ในตอนนี้นำความกล่าวถึงการมีศรัทธาอย่างถูกต้องว่าเกิดจากความรู้คือปัญญา โดยยังมีความรู้มากเท่าใดศรัทธาก็จะเพิ่มมากขึ้นเท่านั้นในสิ่งที่รู้ โดยความรู้ที่ว่าคือความรู้ที่รู้ชัดรู้ชัดอย่างถูกต้อง ยกตัวอย่างเช่นเด็กน้อยคนหนึ่งถูกสอนให้เชื่อว่ามีผีมาคอยหลอก ก็จะทำให้เด็กคนนั้นกลัวผีเรื่อยมาเพราะไม่มีความรู้ว่าผีคืออะไรและเพราะถูกสอนมาแบบผิด ๆ ว่าผีที่คอยหลอกมีอยู่จริง นอกจากนี้การถูกสอนให้เชื่อในไสยศาสตร์ ผีสงเทวดา โดยไม่มีธรรมะประกอบอยู่เลยจึงทำให้เด็กคนนั้นไม่อาจเข้าถึงพระพุทธพระธรรม พระสงฆ์ได้ เมื่อถูกสอนมาแบบผิด ๆ จึงมีความรู้แบบผิด ๆ เมื่อเด็กไม่มีความรู้ในเรื่องศีลธรรมก็ไม่มีศรัทธาในศีลธรรมจึงไม่ถือศีลธรรมเป็นที่พึ่ง ทำให้แก้ไขปัญหาแบบผิด ๆ ทั้งนี้การศึกษาในปัจจุบันส่วนใหญ่มีลักษณะยอด้วน คือสอนความรู้แต่ไม่สอนศีลธรรมการเข้าถึงพระรัตนตรัยจึงทำให้สังคมเกิดปัญหาคนขาดศีลธรรม ดังนั้นจึงควรช่วยกันแก้ไขเรื่องการศึกษาสอนให้เข้าถึงปัญญาที่ถูกต้องมีศีลธรรมจึงจะแก้ปัญหาก็ได้ ปัญญาที่ถูกต้องเกิดได้ ๓ ทางคือ สุตมยปัญญา การศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียน จินตามยปัญญา การคิดตรองตามเหตุผลได้ผลเป็นความรู้ และภาวนามยปัญญา การอบรมทางจิตใจยกใจให้สูงขึ้นจนถึงปัญญาขั้นสูงสุด ดังนั้นจึงจะเชื่อว่ามีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์โดยสมบูรณ์ การศึกษาเช่นนี้สามารถใช้ได้ทั้งทางโลกและทางธรรม ดังนั้นศรัทธาจึงมีทั้งโลกียศรัทธาและโลกุตตรศรัทธา

๔) จิตที่ว่างจากกิเลสมันก็มีศรัทธาสมบูรณ์

ในตอนนี้อีกกล่าวถึงความศรัทธา ๒ ประเภท

๑) ศรัทธาโลกียะ เป็นความศรัทธาของคนทั่วไปที่ยังต้องอาศัยเจตนา ต้องระมัดระวังในการรักษาเพราะสามารถเสื่อมได้ และต้องหมั่นทบทวนสิ่งที่ศรัทธาอยู่เสมอ

๒) ศรัทธาโลกุตตระ หมายถึง ศรัทธาของพระอรหันต์ เป็นความศรัทธาที่เกิดจากความรู้อย่างสูงสุดกล่าวคือการทำให้สุดของกิจที่ต้องทำคือพ้นจากความทุกข์ได้แล้ว ดังนั้น พระอรหันต์จึงเป็นผู้ที่ได้ชื่อว่า อศรัทธา คือ เป็นผู้ที่ไม่มีความศรัทธา เพราะเมื่อเป็นพระอรหันต์แล้วความศรัทธาของท่านไม่จำเป็นต้องอาศัยเจตนา ระมัดระวังรักษาเหมือนศรัทธาโลกียะอีกเป็นศรัทธาแบบอัตโนมัติมีด้วยตนเอง

ขณะที่จิตว่างจากความยึดถือความศรัทธาลักษณะเช่นนี้คนธรรมดาทั่วไปไม่อาจรู้จักได้นอกจากเสียใจว่าจะเข้าถึงแล้วรู้ด้วยตนเอง ดังนั้นในจิตที่ว่างจากกิเลสจึงเป็นจิตที่มีศรัทธาโดยสมบูรณ์ในพระนิพพานเป็นจิตที่เยือกเย็นเพราะหมดกิเลส มีความรู้สึกปลอดภัยอย่างที่สุดเชื่อมั่น แน่ใจ มั่นใจว่าปลอดภัย ในขณะที่ยังไม่สามารถไปถึงศรัทธาโลกุตตระได้ก็ควรที่จะศึกษาให้รู้แล้วจึงเข้าใจว่าถ้าไม่มีศรัทธาก็ไม่มีความสุข เพราะไม่เชื่อมั่นไม่แน่ใจในสิ่งที่ยึดถือเป็นที่พึ่ง ดังนั้น ความรู้จึงทำให้เกิดความศรัทธา แล้วศรัทธาจึงจะทำให้เกิดความสุขตามมา

๕) ถ้าความรู้นั้นถูกต้อง ศรัทธามันถูกต้อง

ในตอนนี้อีกกล่าวถึงสัมมาทิฐิคือความรู้ที่ถูกต้อง เมื่อมีความรู้ถูกต้องแล้วก็มีศรัทธาในสิ่งที่ถูก ในทางกลับกันหากมีมิจฉาทิฐิเสียแล้วผู้ที่ศรัทธาก็ย่อมศรัทธาในสิ่งที่ผิด โดยมีข้อสังเกตว่า ศรัทธาถูกต้องหรือไม่ให้สังเกตว่าเมื่อศรัทธาเกิดความสุขมีความอุ่นใจหรือไม่ ถ้าเช่นนั้นคือความศรัทธาที่ถูกต้อง ความเข้าใจว่าความสุขนั้นได้มาจากการหมดกิเลสเป็นความเข้าใจแบบหายาบ ๆ เหตุเพราะว่าสิ่งมีชีวิตทั้งหลายนั้นสามารถมีความสุขได้ตามสัญชาตญาณ สัตว์เดรัจฉานก็มีความสุขตามสัญชาตญาณอย่างสัตว์เดรัจฉาน ซึ่งเรียกว่าเป็นความสุขในระดับของสัตว์

ในระดับมนุษย์เมื่อบุคคลเกิดมาในโลกอยู่ในวัยทารกนอนเบาะที่ต้องอาศัยมารดาคอยพอกเลี้ยงดูแลเด็กทารกนั้นก็มีความศรัทธาเชื่อมั่นวางใจในมารดาเพราะเมื่ออยู่ใกล้แล้วมีความรู้สึกปลอดภัยอุ่นใจมีความสุข นี่คือศรัทธาของเด็กทารกที่เริ่มรู้จักเชื่อ เมื่อเติบโตขึ้นเป็นวัยรุ่นถ้ารู้เรื่องกุศลก็จะยกระดับจิตใจขึ้นไปเป็นจิตใจที่เป็นปกติ แต่หากได้รับการสั่งสอนที่ผิดจิตใจก็ตกต่ำลงทำให้เกิดความทุกข์หรือรู้สึกผิดหากทำอะไรที่ไม่ดี ในวัยหนุ่มสาวหากรู้ศรัทธาในสิ่งที่ถูกต้องคือเรื่องศีลธรรม ก็จะทำให้มีความมั่นคงในศีลธรรม ๆ ก็จะคุ้มครองชีวิตให้มีความสุขได้ หรือแม้การศรัทธาด้วยความรู้ที่ถูกต้องต่อบุคคลคือบิดามารดา ครูอาจารย์ คู่ครองของตนก็นับว่ามีที่พึ่งได้ เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุแล้วได้ศึกษามีความรู้ศรัทธาที่ถูกต้องมาพอสมควร มีความเชื่อมั่นไว้วางใจในบุคคลรอบข้างว่าสามารถเป็นที่พึ่งที่วางใจได้ มีทรัพย์สินสมบัติเพียงพอที่จะใช้ไปจนวาระสุดท้าย ก็ทำให้สามารถนอนหลับได้สบายหมดกังวลไม่ต้องเป็นโรคประสาท แต่หากทำตรงกันข้ามชีวิตก็จะไม่มีความสุขเพราะมีความรู้ที่ผิดแล้วทำผิดมาตลอดจึงกลายเป็นคนที่มีโรคทางใจทางประสาทไป

ดังนั้น จึงควรศึกษาในเรื่องศรัทธาให้ดีให้มีศรัทธาที่ถูกต้องสามารถไว้วางใจเชื่อใจได้ ตั้งแต่วัยทารก นอนเบาจนถึงวัยชราในเรื่องความรู้เกี่ยวกับชีวิต การสร้างบุญกุศล ในยามที่ลาจากโลกนี้ไปก็จากไปอย่าง มีความเชื่อมั่นในบุญกุศลที่ตนได้สร้างทำไว้แล้วจากไปอย่างมีความสุข

๖) ความกลัวนั้นจะถูกจัดไปได้ ด้วยสิ่งที่เรียกว่าศรัทธา

ในตอนนี้อธิบายถึงศรัทธาเป็นสิ่งที่ลึกซึ้งมีอยู่โดยสัญชาตญาณของสิ่งมีชีวิต เพราะบรรดาสิ่งมีชีวิตทั้งหลายต้องมีความแน่ใจในสิ่งซึ่งเป็นความอยู่รอดปลอดภัยของตนเอง เช่น ในทางวิทยาศาสตร์ ค้นพบว่าต้นไม้รู้จักกลัวคนจะมาตัดรู้ได้โดยเครื่องมือที่เป็นมาตรวัด หากมีคนที่มีเจตนาร้ายเข้ามาใกล้ เข็มมาตรวัดก็จะแสดงค่าที่สูงขึ้นทันทีจึงทำให้รู้ได้ว่าต้นไม้ก็รู้จักกลัวเหมือนกัน ความกลัวเช่นนี้สามารถ ถูกจัดออกไปได้โดยศรัทธา หากต้นไม้ไม่กลัวตายจนเติบโตมั่นคง มันก็มีความแน่ใจไว้วางใจว่า ปลอดภัยแล้วก็หยุดแผ่ขยาย หรือสัตว์เดรัจฉานเมื่อมีความวางใจในบุคคลที่เลี้ยงแล้วก็เป็นผู้สบาย ปราศจากความกลัวอยู่เป็นสุขเพราะมันไว้วางใจว่าปลอดภัย มนุษย์ที่มีความรู้สึกลึกซึ้งคิดมากกว่าต้นไม้หรือ สัตว์เดรัจฉานก็ต้องการความรู้สึกปลอดภัยที่สูงขึ้นไปกว่านั้นต้องมีความเชื่อมั่นที่มากกว่าจึงจะอยู่เป็น ปกติสุขได้ จะเห็นได้ว่าศรัทธาเป็นสิ่งที่ฝังรากลึกอยู่ในสิ่งมีชีวิตทำให้เกิดความรู้สึกอยู่รอดปลอดภัยจริง ดังนั้นจะต้องมีศรัทธาในระดับรากฐานของชีวิตก่อนที่จะพัฒนาให้สูงขึ้นไปสู่ความสุขระดับอื่น

๗) สิ่งซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา

ในตอนนี้อธิบายถึงสิ่งที่ทำให้เกิดศรัทธาว่ามีทั้งหมด ๓ อย่าง คือ ๑) วัตถุ ๒) บุคคล และ ๓) พิธีกรรม ๓ สิ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดศรัทธา คือความเชื่อมั่นไว้วางใจในการดำรงชีวิตอยู่ เป็นปกติอย่างมีความสุขได้ คือ

๑) วัตถุเป็นที่ตั้งของศรัทธา หมายถึง สิ่งของทั้งหลายที่เป็นวัตถุจับต้องได้ มีเครื่องมือเครื่องใช้สอยต่าง ๆ กล่าวโดยสรุปคือปัจจัย ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค หากมีปัจจัย ๔ ครบสมบูรณ์ชีวิตก็มีความแน่ใจได้ว่าจะไม่ขาดแคลนมีอาหารรับประทาน มีที่อยู่อาศัยมีเสื้อผ้าใช้มียารักษา เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย เช่นนี้แล้วก็วางใจได้ดำรงชีวิตอยู่เป็นสุขได้แต่หากยังขาดแคลนในสิ่งเหล่านี้ชีวิตก็หาความ มั่นคงไม่ได้ ก็นำมาซึ่งความไม่สบายใจทุกข์ตรอมใจไม่สามารถมีชีวิตอยู่เป็นสุขได้เลย ดังนั้นจึงควรทำความ มั่นคงในเรื่องปัจจัย ๔ นี้ให้สมบูรณ์อยู่เสมอ หมั่นตรวจสอบตรวจตราที่อยู่อาศัยให้มั่นคงพอที่จะวางใจได้ ว่าอยู่แล้วปลอดภัย ดังกล่าวเป็นศรัทธาในระดับที่ต่ำที่สุดเกิดเพราะอาศัยวัตถุเป็นที่ยึด

๒) บุคคลเป็นที่ยึดของศรัทธา หมายถึงตามหลักทศ ๖ คือ บิดามารดา บุตร ภรรยา ญาติมิตร สหาย แต่ละคนจะต้องเป็นที่ยึดแห่งศรัทธาสามารถไว้วางใจได้ไม่กระทำการที่ผิดต่อกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ ศรัทธาที่อาศัยบุคคลเป็นที่ยึดก็มีความมั่นคง อีกส่วนหนึ่งมีกลุ่มบุคคลที่เชื่อมั่นในผีสาวยทวดา ผู้วิเศษ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ความเชื่อเช่นนี้หากมีประโยชน์แม้เพียงความสุขเพียงเล็กน้อยคือความสบายใจของผู้ที่นับถือ ก็พอทำได้แต่หากกล่าวโดยความเป็นจริงแล้วสิ่งเหล่านั้นเป็นที่ยึดที่ไม่ประเสริฐเลย เป็นศรัทธาแบบ

หลอก ๆ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในสรวณปิปปกคาถา^๑ ความสุขที่เกิดจากศรัทธาเช่นนี้เป็นเพียงความสุขแบบหลอก ๆ เท่านั้น ในส่วนของศรัทธาของศาสนิกอื่นที่เชื่อมั่นในพระเจ้าเขามีความเชื่อมั่นอย่างที่สุดไว้วางใจมีความสุขได้ก็ปล่อยเขาแต่พุทธศาสนิกจะต้องไปให้ไกลกว่าคือการดับทุกข์ได้จริง ในส่วนสุดท้ายบุคคลที่เป็นความเชื่อที่ดีที่สุดก็คือตัวเราเอง หากเรามีสมรรถภาพความรู้ความสามารถมีกำลังใจดี ทำงานหาเลี้ยงชีพมีฐานะมั่นคงมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงดีก็ทำให้ชีวิตมีความสุขอย่างยิ่งกล่าวได้ว่ามีตนเป็นที่พึ่งทำให้เกิดความเชื่อมั่นไว้วางใจชีวิตก็เป็นสุข

๓) พิธีกรรมเป็นที่ตั้งของศรัทธา หมายถึงการกระทำที่ถูกวิธีโดยสิ่งทั้งหลายล้วนมีเคล็ดลับมีเทคนิคเฉพาะตัว เมื่อเรากระทำถูกต้องตามวิธีนั้นแล้วก็สำเร็จประโยชน์ เช่นในทางศาสนาก็มีพิธีกรรมที่ถูกต้องแต่ต้องไม่มากจนเกินไปกลายเป็นพิธีรีตอง ยกตัวอย่างศาสนาพุทธมีระบบกรรมให้ผลเช่นนี้ชื่อว่า เป็นศรัทธาและปัญญา ศรัทธาและปัญญาเกิดขึ้นได้ในกรรม การให้ผลกรรม และในการรับผลแห่งกรรมของตัวบุคคล บุคคลเมื่อเชื่อนี้ย่อมไม่ตกนรกเพราะรู้ว่าตัวเองต้องเป็นผู้รับผลกรรมของตนแน่นอนจึงกระทำแต่ความดี ในส่วนว่าจะมีโลกหน้าหรือไม่นั้นก็ไม่ใช่สำคัญอะไรอีก เพราะผู้ที่ทำดีก็ย่อมได้ผลดีในชาตินี้แล้ว หากมีชาติหน้าอีกก็นับว่าเป็นกำไรสองต่อที่จะได้รับผลดีอีก เมื่อมีศรัทธาเช่นนี้เมื่อจะทำกิจกรรมใด ๆ ก็ทำได้ถูกต้องตามกรรมวิธีที่จะให้ผลเป็นความดีและเป็นความสุข

๔) ศรัทธา เป็นเครื่องรวบรวมมาซึ่งเสบียงสำหรับผู้เดินทาง

ถ้าเราปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายด้วยความรู้อย่างถูกต้องเราก็จะอยู่เป็นสุข ศรัทธามีมาตั้งแต่เราเกิดสามารถพัฒนาให้เจริญขึ้นสูงไปได้จนถึงขั้นที่ไม่ต้องมีศรัทธาคือการเข้าถึงนิพพาน ดังนั้น การเรียนรู้ที่ถูกต้องตั้งแต่เด็กจนถึงวัยชราจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาศรัทธาให้สูงขึ้นเป็นลำดับ แต่หากมีการสอนผิด ๆ ต่อกันเรื่อยมาก็จะเป็นการส่งต่อความรู้ที่ผิดทำให้การพัฒนาศรัทธาเป็นไปได้อย่าง ชีวิตของคนเราเปรียบเสมือนการเดินทางในทางธรรมะคือด้านจิตวิญญาณจนบรรลุพระนิพพาน อธิบายว่าเป็นการเดินทางจากความทุกข์ทรมานไปสู่นครแห่งความไม่ตาย ซึ่งเป็นนครที่ไม่มีความทุกข์ ความตาย ปราศจากการยึดถือในด้านตัวตน ดังนั้นความรู้เป็นเหตุให้เกิดความศรัทธา ศรัทธาทำให้เกิดความแน่ใจ และเมื่อมีความแน่ใจมั่นใจ ไว้วางใจ ก็มีความสุข

๕) ศรัทธาในสิ่งใด เราจะต้องรู้จักสิ่งนั้นก่อนเสมอไป

การจะมีศรัทธาหรือความเชื่อนั้นจะต้องรู้จัก เข้าใจ ในสิ่งที่เรารู้เสียก่อน เช่น เชื่อในเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม เราจะต้องรู้เสียก่อนว่ามันเป็นเหตุเป็นผลต่อกันอย่างไร การศรัทธาในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เราก็ต้องรู้เสียก่อนว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไรแล้วเราจึงยึดเอาเป็นที่พึ่ง แต่ถ้าหากเราไม่รู้จักในสิ่งที่เราจะยึดถือเป็นพึ่งเป็นที่ศรัทธา ก็จะทำให้เราเกิดความไม่แน่ใจว่าสิ่งนั้นคืออะไรกันแน่ และเรากำลัง

^๑ พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๘-๑๙๒/๙๒: ตูรายละเอียดใน พุทธทาสภิกขุ, ศรัทธา, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๖๐), หน้า ๓๕.

ศรัทธาในอะไรอยู่ ก็จะทำให้เกิดภาวะไม่แน่ใจ ลังเลสงสัย ทำให้เกิดความหวั่นวิตกในสิ่งซึ่งตนกำลังศรัทธา นั่นเอง ดังนั้นการรู้จักสิ่งที่ตนจะศรัทธาจึงเป็นสิ่งจำเป็น เมื่อมีความแน่ใจ ไว้วางใจ ในสิ่งที่เรายึดเป็นที่พึ่ง เมื่อใด เมื่อนั้นเราก็จะเกิดความสบายใจและมีความสุขได้

๑๐) ชักพอกความรู้ของตนให้ถูก

ปัญญา ในระดับทั่วไปนำไปสู่การมีศรัทธาเช่นกันแต่เป็นศรัทธาในระดับเด็ก ๆ มีความสุขในระดับเด็ก ๆ แต่หากเป็น จินตามยปัญญา คือการคิดด้วยสติปัญญาด้วยเหตุผล ศรัทธาที่เกิดขึ้นจะเป็นระดับสูง ความสุขก็จะสูงขึ้นไปตาม เมื่อมีความรู้ถึงที่สุดแล้วศรัทธาก็ถึงที่สุด การจะถึงที่สุดได้ต้องผ่าน ภาวนา-มยปัญญา คือการปฏิบัติตามในสิ่งที่ได้เรียนรู้มาแล้วนั้นจนเห็นผลจริงด้วยตนเอง ดังนั้น เมื่อมีปัญญารู้ความเห็นถูกต้อง ศรัทธาก็ถูกต้อง ความสุขที่ถูกต้องก็บังเกิดขึ้น ศรัทธาเมื่อถึงขั้นสูงสุดแล้ว เป็นอัตโนมัติไม่ต้องคอยระวังรักษาให้มี ศรัทธาขั้นสูงสุดจะมีอยู่ด้วยตนเอง เป็นศรัทธาสมบูรณ์

โดยใจความสำคัญ ถ้าไม่มีศรัทธา จิตก็จะหยุดหรือสงบเป็นปกติไม่ได้ จิตจะมีความหวาดกลัว หวาดระแวงอยู่เสมอ ชีวิตก็จะสงบไม่ได้ จะสงบลงได้ก็ด้วยความศรัทธาในสิ่งที่ตนยึดเอาเป็นที่พึ่ง นำไปสู่ความไม่กลัว หรือความหวาดระแวง ขอพิจารณาในสิ่งที่เราพึ่งพายู่นนับไปตั้งแต่สิ่งที่เป็นวัตถุใช้สอย บุคคล สภาพแวดล้อมรอบตัว พิธีกรรมในการปฏิบัติทั้งหลายในเรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา อันนำไปสู่ศรัทธา เมื่อได้ปฏิบัติแล้วได้เห็นผลด้วยตนแล้วศรัทธาก็มากขึ้น ปัญญาก็มากขึ้นเสมอกันไปจนถึงระดับสูงสุด ทั้งนี้ พึงระวังศรัทธาล้วน ๆ เพราะจะนำไปสู่ความมืดบอดศรัทธาจะพัฒนาไปต่อไปไม่ได้

ประโยชน์ที่ได้รับ

หนังสือเล่มนี้มีข้อดีคือมีจำนวน ๕๖ หน้าซึ่งเป็นจำนวนที่กำลังพอเหมาะพอดีทำให้ผู้อ่านไม่ต้องใช้เวลาสามารถอ่านเนื้อหาทั้งหมดให้จบได้ในครั้งเดียว อีกทั้งเล่มหนังสือมีขนาดพอเหมาะถือได้พอดีมือ เนื้อหาสาระของหนังสือมีความน่าสนใจชวนให้ติดตามอ่าน ในส่วนข้อที่ควรปรับคือด้วยเหตุที่หนังสือเล่มนี้เป็นการถอดจากการบรรยายทำให้มีคำซ้ำปะปนอยู่ในบางตอนค่อนข้างมาก บางเนื้อความได้มีการกล่าวถึงไปแล้วในตอนก่อนหน้าแต่ตอนถัดมาก็ยังมีการนำมากล่าวซ้ำอีกทำให้ผู้อ่านอาจเกิดความสับสนได้ มีเนื้อหาทั้งหมด ๑๐ ตอน คือ ๑) ความสุขลม ๆ แล้ง ๆ ๒) ศรัทธาจำเป็นสำหรับสิ่งที่มีชีวิต ๓) มีศรัทธาอย่างถูกต้อง ๔) จิตที่ว่างจากกิเลสมันก็มีศรัทธาสมบูรณ์ ๕) ถ้าความรู้นั้นถูกต้อง ศรัทธามันถูกต้อง ๖) ความกลัวนั้นจะถูกขจัดไปได้ ด้วยสิ่งที่เรียกว่าศรัทธา ๗) สิ่งซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา ๘) ศรัทธาเป็นเครื่องรวบรวมมาซึ่งเสบียงสำหรับผู้เดินทาง ๙) ศรัทธาในสิ่งใด เราจะต้องรู้จักสิ่งนั้นก่อนเสมอไป ๑๐) ชักพอกความรู้ของตนให้ถูก

โดยผู้เขียนสามารถสรุปเนื้อหาได้เป็น ๓ ส่วนคือ ๑) การลักษณะและความหมายของศรัทธา ๒) คุณประโยชน์ของศรัทธา และ ๓) วิธีการพิสูจน์ศรัทธา ซึ่งจะเห็นได้ว่าการอธิบายความของท่านพุทธทาสนั้นเป็นขั้นตอนที่ผู้ฟังแล้วสามารถนำไปปฏิบัติตามได้เป็นขั้นตอนคือทำความเข้าใจต่อสิ่งที่ศรัทธา

อย่างเข้าใจก่อน แล้วจึงทราบถึงคุณประโยชน์ของสิ่งที่ศรัทธานำไปสู่ความมั่นใจไว้วางใจที่มั่นคงแล้วก็จะมีความสุข เพราะรู้และเข้าใจว่ากำลังศรัทธาอะไรต่อสิ่งใดมีสาระอย่างไร โดยสิ่งที่ท่านพุทธทาสได้กล่าวว่าเป็นสิ่งที่ควรศรัทธาก็คือพระรัตนตรัยซึ่งเป็นที่พึ่งได้อย่างประเสริฐควรที่ชาวพุทธจะนับถือศรัทธา หนังสือเล่มนี้เน้นว่ามีคุณประโยชน์ในด้านการนำไปปฏิบัติต่อสิ่งที่ตนเคารพนับถือเพื่อความศรัทธาที่ถูกต้องดังมาต่อไป

อย่างไรก็ตามหนังสือเล่มนี้เป็นกรออธิบายความศรัทธาที่ค่อนข้างแตกต่างออกไปจากความหมายของศรัทธาที่คุ้นเคยเรียกว่าศรัทธา ๔ ดังพระวิสุทธิธำมณีเถรเทศนาว่า “ศรัทธาโดยวิภาคนั้นมี ๔ ประการ คือ กัมมสัทธา วิปากสัทธา กัมมัสสกะตาสัทธา ตถาคตโพธิสัทธา”^๒ ซึ่งศรัทธาที่ท่านพุทธทาสกล่าวถึงนั้นจะเป็นความศรัทธาต่อสิ่งทั่วไปที่ชาวบ้านเข้าใจ แต่ในส่วนใหญ่ของความศรัทธาที่ท่านพุทธทาสอธิบายจะมีความสอดคล้องใกล้เคียงกับความศรัทธาที่มีเหตุผลประกอบที่เรียกว่าอาการวิศรัทธา ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ได้อธิบายว่า “อาการวิศรัทธา แปลว่า ศรัทธาที่มีเหตุผล คือ มีปัญญาประกอบรู้เข้าใจเหตุผล รู้เข้าใจเหตุปัจจัย มองเห็นธรรม โดยเฉพาะความเป็นไปตามเหตุปัจจัย มองเห็นความเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปซึ่งเป็นไปตามเหตุปัจจัย (ศรัทธาญาณสัมปยุต)”^๓ นอกจากนี้ การอธิบายขั้นตอนการพิสูจน์ศรัทธาในหนังสือเล่มนี้มีความโดดเด่นชัดเจนกว่า คือ ให้ข้อปฏิบัติตามศีล สมาธิ ปัญญา และบอกถึงขั้นตอนที่จะได้มาซึ่งศรัทธาที่ถูกต้องผ่าน สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา ซึ่งต่างไปจากหนังสือเรื่องศรัทธากับปัญญา บทสนทนาทางปรัชญาว่าด้วยศาสนามีความว่า “ปัญญาก็ต้องอาศัยความศรัทธานำไปทางไปสู่ผลสำเร็จ เมื่อสำเร็จผลแล้วก็ไม่ต้องอาศัยความศรัทธาอีก ดังนั้น ศรัทธาจึงเป็นเครื่องจูงใจเป็นเสมือนจุดเริ่มต้นที่ชักนำบุคคลให้ปฏิบัติธรรม คอยจรรโลงให้เกิดวิริยะความเพียรพยายามในการปฏิบัติ แต่ก็ต้องมีปัญญาคอยกำกับอยู่เสมอ”^๔ ดังข้อสังเกตนี้จะทำให้ผู้อ่านได้มุมมองใหม่ต่อศรัทธาที่มีความหมายแตกต่างไปจากที่เคยได้รู้หรือศึกษามาแต่ก็ยังอยู่ในด้านการศรัทธาต่อพระรัตนตรัยเป็นหลัก

^๒ คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน, **บทพระธรรมเทศนา พระวิสุทธิธำมณีเถรเทศนา** (สง่า ปภัสสรมหาเถร ป.ธ.๘), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๘๑.

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **การเกิดเป็นทุกข์ เกิดดีเป็นสุข**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐-๑๒.

^๔ สุวรรณา สถาอานันท์, **ศรัทธากับปัญญา บทสนทนาทางปรัชญาว่าด้วยศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๒-๓๓.

สรุป

หนังสือเรื่องศรัทธาเป็นหนังสือที่ถอดจากการบรรยายธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุ เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๒๓ โดยสาระสำคัญของหนังสือเล่มนี้คือเรื่องความศรัทธาหรือความเชื่อ เนื้อหาของหนังสือได้อธิบายความเชื่อตั้งแต่จุดเริ่มต้นไปตามลำดับตั้งแต่ความเชื่อในวัยเด็กไปจนถึงวัยชราว่ามีการพัฒนาอย่างไร และกระตุ้นเตือนผู้ฟังว่าไม่ควรเห็นเรื่องของความศรัทธาหรือที่คุ้นเคยกันเรียกว่าความเชื่อนี้เป็นเรื่องเล็กน้อย เป็นเรื่องที่รู้ดีกันอยู่เข้าใจกันอยู่ทั่วไป เพราะถ้าเราเข้าใจเรื่องศรัทธาดีแล้วใคร่ผู้มีศรัทธาจึงหาความสุขในชีวิตไม่ได้ ยังคงต้องป่วยด้วยโรคทางใจต้องพึ่งหมอฟังยากันอยู่อีก ซึ่งท่านได้เปรียบเทียบกับสัตว์เดรัจฉานว่ายังมีความสุขมากเสียกว่ามนุษย์ที่มีศรัทธา การมีความสุขในระดับสัตตชาติญาณนั้นมิได้อยู่แม้ในสัตว์เดรัจฉานซึ่งก็เป็นสิ่งที่มนุษย์มีเช่นกัน แต่สิ่งที่มนุษย์มียิ่งกว่าสัตว์ก็คือปัญญา ดังนั้นมนุษย์จึงต้องใช้ปัญญานำพาไปสู่ความสุขที่เหนือกว่าความสุขตามสัตตชาติญาณระดับสัตว์ ท่านยกตัวอย่างความศรัทธาก็เหมือนกับประตูบ้านที่ลงกลอนดีแล้ว เจ้าบ้านก็นอนหลับสบายไม่ต้องกระวนกระวายว่าจะมีใครบุกเข้ามาในบ้านตอนหลับ ความศรัทธาควรเป็นเช่นนั้นคือให้ผลคือความสุขแก่ผู้ที่มีความศรัทธา และควรมีศรัทธาที่ถูกต้องด้วย คือการสอบสวนสิ่งที่ตนศรัทธาว่าเพราะเหตุใดเราจึงศรัทธาสິงนี้ และสิ่งนี้ให้ผลอย่างไรต่อเราผู้ที่ศรัทธา ในส่วนนี้ท่านหมายเอาว่าผู้ที่มีศรัทธาจะต้องประกอบด้วยปัญญากำกับคือไม่ได้เชื่อศรัทธาไปตามเขาว่าหรือเชื่อไปอย่างมกมาย อย่างไรก็ตามท่านได้กล่าวว่าศรัทธาของคนทั้งมกายนั้นก็ยังพอมีประโยชน์อยู่บ้างคือทำให้เขาเหล่านั้นเกิดความสบายใจได้ก็ควรปล่อยไป แต่กระนั้นศรัทธาก็ควรที่จะทำให้เกิดบุญกุศล ทำให้เกิดปัญญาที่พัฒนาขึ้นจนถึงขั้นพ้นไปจากศรัทธาเป็นความศรัทธาที่ไม่ต้องคอยประคับประคองรักษาให้มีอยู่แต่เป็นศรัทธาที่อยู่ได้ด้วยตัวเองเสมือนไม่มีคือบรรลุถึงนิพพาน

บรรณานุกรม

- คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน. **บทพระธรรมเทศนา พระวิสุทธาธิปติ (สง่า ปภสฺสสมหาเถร ป.ธ.๘).** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **การเกิดเป็นทุกข์ เกิดดีเป็นสุข.** กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวอย. ๒๕๔๘,
- พุทธทาสภิกขุ. **ศรัทธา.** กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๖๐.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- สุวรรณา สถาอานันท์. **ศรัทธากับปัญญา บทสนทนาทางปรัชญาว่าด้วยศาสนา.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.